

etimoanelor lexicale și afixale din latina cultă; un procedeu de adaptare a neologismelor, productiv și în prezent, este „românizarea” împrumuturilor, adaptarea analogică a acestora după model moștenit (ex. *cuviniță*, românizare a lat. *convenientia*; *expune*, din lat. *exponere*, după *pune*; *prezice*, din fr. *prédire*, după *zice* etc.), fapt care creează o apropiere formală și semantică între cuvintele moștenite și cele împrumutate; relația de paronimie și de omonimie dintre cuvintele moștenite și cele împrumutate aparținând aceleiași familii lexico-etimologice este vizibilă inclusiv în ceea ce privește existența dubletelor etimologice (ex. *blestema*, *blama* și *blasfema*; *chema* și *clama*; *cveni* și *conveni*; *închide* și *include* etc.); unele cuvinte moștenite au reprezentat modele analogice de reinterpretare etimologică a împrumuturilor (ex. *locui*, cu forma veche *lăcui* (< magh. *lakni*), a fost apropiat de *loc*, ceea ce a atras includerea verbului în familia substantivului *loc*) etc.

Cartea lui Cristian Moroianu este o abordare a fondului lexical moștenit atât din punct de vedere diacronic, al originii, cât, mai ales, din perspectivă diacronică și sincronică deopotrivă, a relațiilor cu latina savantă și cu corespondentele neologice din principalele limbi romanice, fiind confirmată premisa de la care a fost începută această analiză: rolul important al fondului lexical moștenit în configurarea treptată a limbii române. Lucrarea constituie un model de cercetare științifică riguroasă, extrem de utilă atât pentru filologi, cât și pentru elevi și studenți, și poate fi urmată, așa cum speră și autorul, de „o cercetare similară a celorlalte baze moștenite, substantivale și adjectivale, prezente în corpusul lexical rezultat, care să întregască și să confirme, cu date suplimentare, rezultatele acestui demers” (p. 8).

IULIA BARBU

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”

OLIVIU FELECAN, NICOLAE FELECAN, *Multum in parvo. Expresii și citate latinești adnotate*, Cluj-Napoca, Editura MEGA, Editura ARGONAUT, 2013, 201 p.

Cartea pe care ne-o propun cei doi autori se înscrie în seria lucrărilor lexicografice valoroase dedicate expresiilor și citatelor din limba latină¹. Dicționarul nu este o reluare a celui precedent, realizat de aceiași autori – *Dicta memorabilia. Dicționar uzual adnotat de sigle, expresii, maxime și citate latine* (București, Editura Vox, 2007) –, ci constituie o lucrare nouă, atât prin formă, cât și prin conținut. Autorii au selectat un material vast și divers, cuprinzând texte celebre în limba latină, numeroase citate din autori și epoci diferite, din care se degajă o serie de învățături specifice culturii antice, care reprezintă fundamentul culturii universale. Scopul declarat al lucrării este unul întreit: 1. de a le pune la dispoziție celor dornici de informare expresii și citate latine; 2. de a oferi traducerea exactă a acestora, precum și variante ale lor; 3. de a arăta faptul că civilizația modernă se sprijină pe zestrea culturală a Antichității.

Multitudinea lucrărilor dedicate diverselor aspecte ale limbii latine (culegeri de aforisme, citate, expresii, proverbe etc.) atestă faptul că aceasta „se bucură în continuare de prestigiul unanim recunoscut al unei limbi clasice prin excelență, obiect de învățământ, model stilistic și perpetuă sursă de înnoire a vocabularului intelectual european.” (Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, *Aeterna latinitatis. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină*, Iași, Ed. Polirom, 1996, p. 5). Latiniștii, subliniază autorii, consideră că fundamentul educației romane se baza pe câteva valori, dintre care se detașează: pragmatismul, religiozitatea și

¹ Merită amintită cu această ocazie o lucrare mai veche, la fel de valoroasă: *Latine dicta. Citate și expresii latinești*, Ediția îngrijită, indici și bibliografie de Gh. Alexandrescu, București, Editura Albatros, 1992.

antropocentrismul (v. *Cuvânt-înainte*, p. 7). De altfel, aspectul educației era obiectivul oricărei opere de artă romană. Pentru a înțelege cultura și civilizația romană, este importantă cunoașterea concepțiilor fundamentale despre lume, timp, spațiu, natură, divinitate, societate, mituri și clișee de gândire.

Dicționarul propriu-zis este precedat de un cuvânt-înainte (pp. 7-17), care cuprinde unele considerații privitoare la cultura și civilizația romană, la concepte ca *latina literară*, *latina populară (vulgară)*, *latina savantă (medievală)*, precum și un scurt istoric al tradiției limbii latine în cultura română (folosirea alfabetului latin, în special în Transilvania; apariția școlilor cu predare în limba latină, primele menționate documentar fiind în Ardeal; textele timpurii în care se afirmă unitatea de neam, origine și limbă a românilor din cele trei provincii și originea latină a limbii române; meritul școlii Ardelene în impunerea studiului limbii latine ca disciplină obligatorie de învățământ și în proliferarea și organizarea școlilor românești după modelul celor apusene). În provinciile românești, limbile clasice au fost prezente de multă vreme și au fost folosite în diplomație, fără a cunoaște însă apogeul din spațiul occidental, fapt explicabil prin prezența culturii slave în spațiul românesc, care nu a constituit un mediu favorabil pentru contactul cu Antichitatea greco-romană.

Lucrarea fiind concepută după modelul unui dicționar, materialul este prezentat alfabetic, după prima literă a primului cuvânt din expresie/citat (chiar dacă primul cuvânt este o prepoziție: ex. *Per pedes apostolorum*). Cele mai multe intrări sunt expresii (ex. *Mea culpa*; *Prima verba*; *Pro domo (sua)*) etc.), citate din diverși autori latini și greci (acestea sunt cele mai numeroase, unele având un grad ridicat de răspândire în cultura universală), nelipsind nici textele de tip proverbe – așadar, cu autor anonim (*Qualis pater, talis filius* „Cum e tatăl, așa-i și fiul.”, *Qui seminat iniquitatem metet mala* „Cine seamănă nedreptate seceră nenorociri”), palindromuri (grup de cuvinte sau cuvânt care poate fi citit de la stânga la dreapta și invers, fără a-și pierde sensul: *Roma, tibi subito motibus ibit amor!* „Roma, pe neașteptate, cu emoții, îți va veni iubirea!”).

Valoarea lucrării rezidă nu doar în bogăția materialului selectat, ci și în comentariile și adnotările făcute de autorii dicționarului, care sporesc valoarea lucrării. Fiecare intrare beneficiază de o tratare cu caracter enciclopedic: traducerea exactă (urmată de precizarea paternității citatelor: autor și operă, cu indicarea locului exact din operă), informații de ordin istoric, comentarii semantice (inclusiv distincții fine legate de sensul propriu *versus* figurat, v. *Noli me tangere*), uneori, de utilizare în contextul cultural și social actual, variantele sub care mai pot apărea textele citate, fie în literatura latină, fie la alte popoare moderne: ex. *Ad kalendas Graecas* „La calendele grecești”, adică „niciodată”, are varianta în limba latină *Post mortem Dei* „După moartea zeului”, adică „niciodată”, pentru care se menționează expresiile românești sinonime *La paștele cailor*, *La Sfântu-Așteaptă*; la fel, *Qualis pater, talis filius* cunoaște o serie de structuri asemănătoare: *Qualis rex, talis grex* „Cum e păstorul, așa-i și turma”, *Qualis vir, talis oratio* „Așa om, așa vorbă” etc., cf. rom. *Așchia nu sare departe de trunchi*, *Ce naște din pisică șoareci mănâncă*; pentru *Multa paucis* „Multe în puține (cuvinte)” se menționează varianta sinonimă *Multum in parvo* „mult în puțin” (formulă care dă și titlul sugestiv al volumului). Extrem de utile sunt unele precizări legate de aspectul normativ: ex. *Magna (summa) cum laude*, nu *Magna (summa) cum laudae* (!), însoțite de explicația greșelii, precizări referitoare la categoria gramaticală a unor cuvinte, acolo unde acestea aveau relevanță pentru înțelegerea sensului și a ariei de utilizare a unei expresii (*Vivat, crescat, floreat!* – formulă cu utilizare în mediul universitar și academic, formată din trei verbe la modul conjunctiv prezent) sau un regim cazual special (interjecția *vae* (s.v. *Vae soli*) se construiește cu un nume în dativ, mai rar în acuzativ).

Interesante sunt contextele exemplificatoare pentru uzul în literatura română actuală, autorii selectând texte din autori moderni, ca N. Steinhardt (s.v. *Captatio benevolentiae*, *Mea culpa*), A. Pleșu (s.v. *Memento mori!*), P. Tușea (s.v. *Homo novus*) etc., precum și numeroasele analogii culturale, trimiteri la utilizarea unei expresii în alte arte, de ex. pictura, sculptura, arhitectura, muzica (titluri de tabouri, de sculpturi, de opere muzicale etc., v. *Memento mori!*, *Noli me tangere* – modele de expresii tratate enciclopedic). Uneori, se fac trimiteri între articole cu semnificații asemănătoare: ex. *Non omnes eadem mirantur amantque* „Nu toți admiră și iubesc

aceleași lucruri” – cu referire la gusturile diferite ale oamenilor, v. *De gustibus*. Alteori, sub o expresie-titlu sunt amintite și alte expresii conexe, având aceeași structură și importanță: de exemplu, sub *modus vivendi* sunt menționate: *modus cogitanti, modus dicendi, modus faciendi, modus operandi*.

Dicționarul propriu-zis este urmat de un *Index nominum*, care conține lista autorilor citatelor excerptate, precum și numele unor personaje, locuri și fapte existente în expresii și citate, și un *Index verborum*, ce cuprinde cuvintele (a. latinești; b. românești) pe care autorii le-au considerat potrivite pentru trimiterea la texte. Cele două liste sunt urmate de un *Rezumat*, redat în română, engleză și franceză, și de lista bibliografică a lucrărilor folosite pentru selectarea pasajelor exemplificatoare.

Prezentul dicționar confirmă, prin materialul selectat, că „percepția omului asupra lucrurilor esențiale este aproape identică, indiferent de timp și spațiu” (p. 188), multe teme păstrându-și actualitatea și constituind un patrimoniu cultural și spiritual al lumii contemporane. Lucrarea se dovedește un instrument extrem de util pentru lărgirea orizontului de cunoaștere al oricărui cititor interesat de cultura și civilizația antică.

IULIA BARBU

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Jorgu Iordan – Alexandru Rosetti”

JONATHAN CULPEPER, *Impoliteness: using language to cause offence* (seria *Studies in interactional sociolinguistics* 28), Cambridge, Cambridge University Press, 2011, 292 p.²

Cartea profesorului britanic J. Culpeper este circumscrisă unei direcții de cercetare extrem de dinamice în pragmatica lingvistică, având o vizibilitate crescândă începând cu articolul său publicat în 1996 – “Towards an anatomy of impoliteness”. Lucrarea reia unele elemente teoretice și exemple din studii și articole anterioare ale autorului, dar conține numeroase observații și sugestii teoretice și metodologice noi, precum și o evidentă deschidere interdisciplinară (teorii pragmatice, cognitive, psihologice, sociologice etc.).

Volumul este structurat în opt capitole (ultimul conținând concluziile), precedate de o introducere și succedate de note, referințe bibliografice și index. Introducerea anunță atât direcția de cercetare, structura cărții, cât și apelul constant la verificarea teoriei prin apelul la corpus (diversificat, de la transcrieri ale unor înregistrări audio sau video, descrieri ale unor evenimente percepute negativ de către studenți, *Oxford English Corpus* la emisiuni TV sau graffiti „universitar”). Datele și rezultatele sunt circumscrise, cu puține excepții, limbii engleze și culturii anglo-americane.

Primul capitol (*Understanding impoliteness I: Face and social norms*) reprezintă o trecere în revistă a definițiilor impoliteții atât din domeniul pragmaticii lingvistice, cât și din cel al psihologiei sociale sau al comunicării, în încercarea de a găsi puncte de convergență. Comune acestor perspective diferite par a fi patru elemente: eul individual (*face*), normele sociale, intenționalitatea și efectele emoționale (primele două prezentate în primul capitol, celelalte în capitolul al doilea). Având ca model considerații privind caracterul subiectiv și evaluativ al politeții sau politețea ca efect perlocuționar, Culpeper ajunge la următoarea definiție a fenomenului opus politeții: “Impoliteness is a negative attitude towards specific behaviours occurring in specific contexts. It is sustained by expectations, desires and/or beliefs about social

² Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.